

I en utredning om mord har polisen inte fört in ett utpekande av gärningsmannen i förundersökningen

Beslutet i korthet: En kväll sommaren 2021 begicks ett mord i Luleå och en förundersökning inleddes. Under natten kontaktades polisen av en person som berättade att han varit vittne till mordet. I samband med att en polispatrull hämtade personen till förhör berättade han vem gärningsmannen var, men uppgav att han inte vågade stå för uppgiften i ett förhör. Utpekandet dokumenterades av den anledningen inte i förundersökningen, utan som ett s.k. underrättelseuppslag. Av förundersökningen kom i stället att framgå att utpekandet skedde först vid ett förhör en knapp månad senare. Detta fick till följd att varken den utpekade mannen, som sedermera dömdes för mordet, eller den åklagare som tog över som undersökningsledare, fick reda på hur det ursprungliga utpekandet hade gått till.

I fråga om vad som ska dokumenteras i en förundersökning kan det enligt JO uppstå gränsdragningsfrågor exempelvis när det gäller uppgifter som härrör från underrättelseverksamhet och det får utifrån rådande rättsliga reglering från fall till fall bedömas hur en viss uppgift ska dokumenteras. Kravet på objektivitet och att förundersökningsprotokollet ska ge en trogen bild av vad som kommit fram av betydelse för målet, bör vara vägledande vid bedömningen.

I detta fall hade en förundersökning inletts när gärningsmannen pekades ut och personen som lämnade uppgiften hade hämtats av polis för att höras om sina iakttagelser vid brottet. Utpekandet kunde ha en central betydelse för brottsutredningen. Mot den bakgrunden fanns det enligt JO inte förutsättningar att underlåta att dokumentera utpekandet i förundersökningen endast av den anledningen att personen uppgav att han inte skulle komma att stå för uppgiften i förhör. JO konstaterar alltså att uppgiften om utpekandet borde ha dokumenterats i förundersökningen. På det sättet hade det också säkerställts att åklagaren hade fått kännedom om den. Polismyndigheten kritiserar för det inträffade.

JO anser att utredningen inte är tillräcklig för att göra några uttalanden om den ansvarige åklagarens agerande.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 9 september 2022 förde advokaten AA fram klagomål mot Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten samt tjänstemän där. Klagomålet gällde hur en uppgift om ett utpekande av AA:s

klient BB som gärningsman hade hanterats i en förundersökning om mord. Av anmälan framgick bl.a. följande.

BB pekades ut som gärningsman av CC. Enligt förundersökningsprotokollet skedde utpekandet när CC hördes av polis en knapp månad efter mordet. Under huvudförhandlingen i tingsrätten kom det dock fram att CC hade pekat ut BB som gärningsman redan under mordnatten, men att polisen inte hade antecknat uppgiften i förundersökningen. Den för försvaret viktiga uppgiften om hur utpekandet faktiskt hade gått till undanhölls alltså BB, som därmed inte fick en rättvis rättegång.

Det är oklart om åklagaren som var undersökningsledare i utredningen kände till att det initiala utpekandet hade utelämnats från förundersökningen. Om så varit fallet är inte det godtagbart.

AA förde i anmälan även fram klagomål som gällde bl.a. andra dokumentationsbrister och underlåtenhet att vidta vissa åtgärder i brottsutredningen.

Utredning

Inriktningen av JO:s utredning

JO beslutade att inleda en utredning av den del av anmälan som handlade om hur uppgiften om utpekandet hade hanterats i förundersökningen.

JO uppmanade Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten att yttra sig.

Polismyndigheten skulle yttra sig över hur myndighetens handläggning i fråga om utpekandet förhållit sig till de bestämmelser som gäller för hur en förundersökning ska bedrivas och hur det som har förekommit i en förundersökning ska dokumenteras samt till den misstänktes rätt att ta del av det som har förekommit vid förundersökningen. Av yttrandet skulle också framgå hur de uppgifter som polisen fått i samband med utpekandet hanterats i förhållande till ansvarig åklagare.

Åklagarmyndigheten skulle yttra sig över vilken kännedom som undersökningsledaren haft om hur utpekandet hanterats. I förekommande fall skulle yttrandet även innehålla en redogörelse för myndighetens handläggning i detta avseende och bedömningen av denna.

JO har vid granskningen haft tillgång till de domar där åtalet mot BB prövades. Av dessa framgår bl.a. att BB dömdes för mord i både tingsrätten och hovrätten. Påföljden bestämdes till fängelse i 14 år. Eftersom försvaret inte hade delgetts uppgiften om det initiala utpekandet ansåg hovrätten att BB:s rätt till en rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen hade kränkts. Hovrätten bedömde att detta motiverade en viss reduktion av straffmättningsvärdet.

Genom utredningen har det också kommit fram att CC inledningsvis själv var misstänkt för mordet, alternativt för delaktighet i det. Han delgavs misstanken i

slutet av augusti 2021 men avfördes från utredningen som misstänkt i slutet av september samma år.

Polismyndighetens yttrande

Polismyndigheten (juristen DD) yttrade sig till JO den 17 mars 2023 efter att berörda befattningshavare hade fått möjlighet att lämna upplysningar.

Polismyndigheten redogjorde i yttrandet inledningsvis för bl.a. följande bakgrund.

På kvällen den 30 juli 2021 sköts en person till döds i Luleå. Polisen inledde en förundersökning om mord. Under natten kontaktades polisassistenten EE på telefon av CC. CC berättade att han hade befunnit sig på brottsplatsen och hade information att lämna. EE informerade jourhavande undersökningsledare om telefonsamtalet, som fattade beslut om att CC skulle hämtas till förhör.

Hämtningsbeslutet verkställdes av en polispatrull där bl.a. EE ingick. CC berättade självant och relativt omgående att det var BB som hade avlossat skotten. CC uppgav även att han inte vågade stå för uppgiften i ett förhör, eftersom han fruktade för sitt liv. EE kontaktade den jourhavande polisiära undersökningsledaren och ärendeledaren för direktiv om hur han skulle hantera den uppkomna situationen. Han uppmanades att göra allt han kunde för att få CC att stå för uppgiften i ett förhör. Om inte det gick skulle han i stället dokumentera den i ett s.k. underrättelseuppslag.

På polisstationen hölls förhör med CC. CC berättade att han hade sett upprinnelsen till händelsen och när skotten avlossades. Han lämnade också signalement på de involverade personerna. CC uppgav inga namn på dessa personer och fick inte heller någon fråga om han kände till dem.

En dryg timme efter att förhöret med CC hade avslutats tog en åklagare över ledningen av förundersökningen.

Dagen efter mordet dokumenterade EE uppgiften om att CC hade pekat ut BB som gärningsman i ett underrättelseuppslag. Uppgiften dokumenterades inte i förundersökningen.

Under förundersökningen hölls sedan ytterligare förhör med CC. Vid det tredje förhöret, den 21 augusti 2021, lämnade CC uppgifter om BB:s identitet.

Förundersökningen slutdelgavs BB och åtal väcktes. Försvaret fick dock kännedom om CC:s initiala utpekande av BB först när CC berättade om det i förhöret i tingsrätten. Med hänsyn till den nya uppgiften beslutade åklagaren att komplettera förundersökningen. Förhör hölls med EE, som berättade om utpekandet under mornatten.

Polismyndigheten gjorde därefter följande bedömning.

Den initiala hanteringen av [CC]:s utpekande

Av utredningen har framkommit att polisassistenten EE, under natten efter det aktuella mordet, blev kontaktad av [CC] som uppgav att han hade uppgifter att lämna om händelsen och att ett beslut därefter fattades om att hämta [CC] till förhör. Vidare har framkommit att [CC] självmant och relativt omgående sedan patrullen mötte upp honom, uppgav att det var [BB] som sköt ... Vilket samtal som därefter fördes mellan polis och [CC] under tiden fram till det förhör som sedan genomfördes på polisstationen är delvis oklart. Enligt förhørsutsagan från förhöret på polisstationen gav [CC] signalement på de som enligt honom varit involverade i händelsen. [CC] uppgav inga namn på de inblandade och fick inte heller några frågor om detta. Eftersom [CC] uttryckligen hade sagt att han inte kunde stå för uppgifterna om utpekandet anser Polismyndigheten att hanteringen i denna del får anses vara godtagbar (jfr JK:s beslut 2007-06-26, dnr 3623-05-21).

Borde [CC]:s uppgifter om utpekandet ha tillförts förundersökningen?

Av förarbetsuttalanden framgår att det inte är upp till den enskilde att avgöra vad som ska protokollföras i en förundersökning (SOU 2011:45 s. 128). Bedömningen av vad som ska ingå i protokollet är av central betydelse för en rättvis rättegång och ställer stora krav på åklagarens objektivitet (se 23 kap. 4 § RB [*rättegångsbalken, JO:s anm.*]). Att objektivitetsprincipen iakttas i inledningsskedet av en förundersökning, innan det finns någon misstänkt, är av stor betydelse för möjligheten att bedriva även den fortsatta utredningen på ett objektivt sätt. Det är väsentligt att förundersökningsledaren och utredningspersonalen inte binder sig vid en viss uppfattning om vad som har hänt eller vem som har varit inblandad.

De uppgifter som [CC] lämnade till polis avsåg ett konkret brott som var föremål för en pågående förundersökning. Uppgifterna borde därför ha dokumenterats inom ramen för förundersökningen och inte primärt som uppgifter tillhörande polisens underrättelseverksamhet. Uppgifterna gällde ett utpekande av en ansvarig gärningsman för ett allvarligt brott och lämnades av [CC] efter att polis fattat beslut om att hämta [CC] till förhör. Uppgifterna, som [CC] först inte ville stå för, verifierades av [CC] i senare förhör. Även om omständigheten att [CC] pekat ut [BB] i detta senare förhör framgår av förundersökningsprotokollet, har förundersökningsprotokollet inte gett en trogen bild av den verkliga tidpunkten för och omständigheterna kring utpekandet. Detta är uppgifter som varit av betydelse för förundersökningen och den misstänktes försvar, och därför borde ha tagits in i förundersökningsprotokollet (jfr 23 kap. 21 § RB).

Uppgifterna kunde ha tillförts förundersökningen genom att en promemoria upprättats avseende de uppgifter som framkom vid hämtning av [CC] till förhör. En sådan promemoria hade under pågående förundersökning kunnat undanhållas [BB] med stöd av 23 kap. 18 § RB. Om [CC] fortsatt inte velat stå för utpekandet och utpekandet visat sig sakna betydelse som underlag för beslut i åtalsfrågan eller för den misstänktes försvar, hade promemorian inte behövt tas in i förundersökningsprotokollet utan hamnat i sidomaterialet till förundersökningen. Utpekandet hade då, om sekretessintresset bedömts vara starkt, kunnat hemlighållas för [BB] med stöd av 10 kap. 3 a § OSL [*offentlighets- och sekretesslagen, JO:s anm.*].

Information till åklagare

För att undersökningsledaren ska ha möjlighet att utöva det yttersta ansvaret för förundersökningens bedrivande, dokumentationen och frågor som rör de misstänkta rätt att ta del av det som har förekommit vid förundersökningen (jfr 1 a § andra stycket FUK [*förundersökningskungörelsen, JO:s anm.*]), krävs ett

fungerande samarbete mellan polis och åklagare. När ledningen av en förundersökning övergår till åklagare är det därför av central vikt att informationsöverföringen sker effektivt och utan att relevant information om utredningen går förlorad. Detta framhålls även i det metodstöd för utredning av grova våldsbrott som var aktuellt vid tidpunkten.

Information om utpekandet och det aktuella underrättelseuppslaget borde därför ha förmedlats till åklagare. Ingenting i utredningen tyder på att så har skett. Det åligger i och för sig åklagaren att genom utredaren kontrollera om det finns underrättelsematerial som kan ha betydelse för förundersökningen. I detta fall har det dock varit fråga om uppgifter som rör Polismyndighetens utredningsverksamhet, och därför i första hand borde ha dokumenterats inom ramen för den aktuella förundersökningen.

Utän kännedom om utpekandet har åklagare saknat möjlighet att ta ställning till när och på vilket sätt uppgiften om utpekandet skulle delgetts försvaret. I enlighet med objektivitetsprincipen skulle försvaret fått kännedom om utpekandet senast vid slutdelgivningen av förundersökningen (se 23:18 a RB). Genom att uppgiften inte delgavs försvaret på ett korrekt sätt har, som hovrätten konstaterat, [BB]:s rätt till en rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen kränkts.

Sammanfattningsvis konstaterar Polismyndigheten att utpekandet inte har dokumenterats i enlighet med rättegångsbalkens regler. Eftersom information om utpekandet, såvitt framgår av utredningen, inte har redovisats till åklagare, har åklagaren saknat fullgoda förutsättningar att bedriva förundersökningen i enlighet med objektivitetsprincipen och rätten till en rättvis rättegång, vilket självklart är mycket olyckligt.

Polismyndigheten avser att erinra berörda befattningshavare om vikten av att uppgifter av betydelse för förundersökningen dokumenteras inom ramen för denna och att samarbetet med åklagare sker effektivt och i enlighet med myndighetens metodstöd för utredning av grova brott, ”PUG”.

Åklagarmyndighetens yttrande

Åklagarmyndigheten (vice riksåklagaren FF) yttrade sig till JO den 2 februari 2023 efter att berörda befattningshavare getts tillfälle att lämna upplysningar.

Av Åklagarmyndighetens yttrande framgår bl.a. följande. Kammaråklagaren GG var undersökningsledare i ärendet och den som väckte åtal. Även en annan åklagare var involverad i handläggningen. Båda åklagarna har upplyst att det var först när CC hördes i tingsrätten som de fick kännedom om att han hade pekat ut BB redan under mordnatten. Med anledning av de nya uppgifterna åberopade GG vittnesförhör med EE i tingsrätten, för att höra honom om hur det initiala utpekandet hade gått till.

Åklagarmyndigheten gjorde följande bedömning.

Att [CC] redan under mordnatten pekade ut [BB] som den som sköt ... synes inte ha dokumenterats i något av de förhör som hölls med [CC] under förundersökningen och inte heller i någon annan handling i förundersökningsprotokollet eller i sidomaterialet. Det får anses klarlagt att uppgifterna blev kända för andra än [CC] och EE först vid huvudförhandlingen i tingsrätten. Skälet till att utpekandet inte dokumenterades när uppgifterna lämnades synes ha varit att [CC] inte ville stå för uppgifterna.

[GG] har i egenskap av förundersökningsledare haft det yttersta ansvaret för förundersökningen. I det ansvaret ligger en skyldighet att iaktta objektivitetsprincipen och ett ansvar för att det som varit av betydelse för

utredningen redovisas så att förundersökningsprotokollet ger en trogen bild av vad som förekommit vid förundersökningen. Frågan är om det finns anledning att ifrågasätta [GG]:s hantering av utpekandet av [BB] under förundersökningen. Jag gör följande bedömning i denna del.

Genom [GG]:s och [den andra åklagaren]s upplysningar är klarlagt att det först vid huvudförhandlingen i tingsrätten blev känt för dem att [CC] redan under mordnatten hade pekat ut [BB] som den som sköt ... Enligt min bedömning har det inte framkommit något som gett [GG] anledning att närmare efterforska om [CC] vid en tidigare tidpunkt än den som redovisats i förundersökningen pekat ut [BB] som den som sköt ... När det i samband med huvudförhandlingen i tingsrätten kom fram att [CC] redan under mordnatten lämnat uppgifter till EE om att det var [BB] som sköt ... har [GG] agerat genom att åberopa vittnesförhör med EE. Härigenom har tingsrätten och sedermera hovrätten fått ett korrekt och fullständigt beslutsunderlag avseende frågan om det skett en konventionskränkning.

Sammantaget är det min bedömning att [GG]:s hantering av utpekandet och handläggning i det avseendet varit korrekt.

Anmälares kommentarer

AA kommenterade Polismyndighetens och Åklagarmyndighetens yttranden. Bland annat förde han fram att det framstår som anmärkningsvärt att det redan från början fanns en utpekad gärningsman men att denna uppgift inte förmedlades mellan myndigheterna. Han ifrågasatte vidare att åklagaren inte såg anledning att kontrollera om det fanns ytterligare uppgifter av intresse för utredningen, med hänsyn till att det omgående efter mordet rapporterades i medierna om att polisen jagade en ung gängkriminell man som misstänkt skytt.

Rättsliga utgångspunkter

Allmänna utgångspunkter för en förundersökning

Förundersökning ska inledas så snart det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har begåtts (se 23 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken, RB). Under förundersökningen ska det utredas vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl finns för åtal mot honom eller henne (se 23 kap. 2 § RB).

En förundersökning ska bedrivas objektivt. Vid förundersökningen ska undersökningsledaren och den som biträder honom eller henne söka efter, ta till vara och beakta omständigheter och bevis som talar såväl till den misstänktes fördel som till hans eller hennes nackdel. (Se 23 kap. 4 § första stycket RB.) Bestämmelsen om objektivitet riktar sig till samtliga som har till uppgift att agera under en förundersökning, dvs. polis, åklagare och tjänstemän vid brottsutredande myndigheter (se SOU 2011:45 s. 95).

Den nu beskrivna objektivitetsprincipen syftar till att säkerställa att förundersökningen ger ett så tillförlitligt underlag som möjligt för beslut under förundersökningen och för bedömningen i åtalsfrågan och skapar förutsättningar för en rättssäker process. Principen har betydelse inte bara för vilka utredningsåtgärder som ska vidtas utan även för hur de ska dokumenteras och hur den misstänkte och försvararen ska få kännedom om dem och del av

resultatet. (Se Lindberg, Rättegångsbalk, 1942:740, 23 kap. 4 §, Lexino 2023-12-01, JUNO, och även prop. 2015/16:68 s. 31 f.)

Undersökningsledaren har ansvar för förundersökningen i dess helhet. Han eller hon ska bl.a. se till att den enskildes rättssäkerhetsintressen tas till vara. (Se 1 a § förundersökningskungörelsen, FUK.)

Dokumentation under en förundersökning

Vid en förundersökning ska det föras protokoll över det som har förekommit som är av betydelse för utredningen (se 23 kap. 21 § första stycket RB). Närmare bestämmelser om förundersökningsprotokollet finns i 20–23 §§ FUK.

Förundersökningsprotokollet ska ge en trogen bild av vad som förekommit vid förundersökningen av betydelse för målet (se 22 § FUK). Utredningsåtgärder, beslut och material som upprättas eller hämtas in under en förundersökning ska dokumenteras löpande. Att utredningsmaterial och de åtgärder som vidtas under förundersökningen dokumenteras gör det möjligt för den misstänkte och hans eller hennes försvarare att kontrollera hur förundersökningen bedrivs och att förbereda försvaret. Detta är en central del i den rätt till en rättvis rättegång som följer av artikel 6 i Europakonventionen. Dokumentationen av förundersökningen är således av stor betydelse även för den som misstänks för brott. (Se prop. 2016/17:68 s. 21.)

Med begreppet förundersökningsprotokoll avses normalt inte all denna löpande dokumentation. I stället brukar man avse den sammanställning av utredningen som görs i slutet av en förundersökning.

Det förundersökningsmaterial som undersökningsledaren bedömer inte ska ingå i förundersökningsprotokollet utgör s.k. sidomaterial och kallas ofta för slasken. Av förundersökningsprotokollet ska framgå om det finns utredningsmaterial som inte har tagits med i protokollet (se 20 § FUK).

Förundersökningsprotokollet har till huvudsaklig uppgift att ge åklagaren underlag för bedömningen av åtalsfrågan och att förbereda målet inför huvudförhandling i domstol. Av detta följer att protokollet ska ge en rättvisande bild av det som kommit fram i samband med de olika utredningsåtgärderna. Möjligheten att kunna kontrollera polisens och åklagarens arbete under förundersökningen är av väsentlig betydelse för tilltron till rättsväsendet. (Se prop. 1994/95:23 s. 83.)

Det är viktigt att man vid bedömningen av vilka uppgifter som ska nedtecknas i förundersökningsprotokollet iakttar strikt objektivitet (se prop. 2015/16:68 s. 31). Såväl sådant som är till fördel som sådant som är till nackdel för den misstänkte ska redovisas i förundersökningsprotokollet. Det som är betydelselöst för utredningen ska dock inte tas med. Samtidigt är det viktigt att uppgifter som ur försvarets synvinkel framstår som betydelsefulla inte väljs bort. (Se t.ex. prop. 1994/95:23 s. 83, JO 1964 s. 212, JO 2007/08 s. 87, särskilt

s. 96 f. och s. 134, dnr 2181-2005, och JO 2017/18 s. 296, dnr 7381-2015.) I princip gäller att även utredningsåtgärder som inte lett någon vart ska redovisas, eftersom frånvaron av utredningsresultat kan tala mot att en person är skyldig (se JO 2013/14 s. 106, dnr 2959-2011).

Justitiekanslern (JK) har ansett att polis och åklagare inte åsidosatt objektivitetsprincipen eller någon annan bestämmelse genom att inte dokumentera uppgifter som en person lämnat ”under bordet”, dvs. uppgifter som personen inte vill stå för i ett regelrätt förhör (se beslut den 26 juni 2007, dnr 3623-05-21).

Även i litteraturen har angetts att polis och åklagare ska utgå från den berättelse som en person har godkänt och står för. Det har dock gjorts gällande att en åklagare – till skillnad från en polis – inte bör ta emot uppgifter på ett sådant sätt och att om han eller hon får sådana uppgifter bör dessa, och under vilka förhållanden de lämnades, dokumenteras i en tjänsteanteckning. (Se Sandén m.fl., Förundersökningskungörelsen, En kommentar, 1 december 2022, JUNO, kommentaren till 20 §, och även Åklagarmyndighetens rättsliga vägledning 2022:26, Den misstänktes rätt till insyn i en brottsutredning, s. 15.)

Förundersökningsutredningen uttryckte i sitt slutbetänkande att uppgifter som lämnas ”under bordet” inte generellt kan anses betydelselösa eller att uppgifterna kan underlåtas att dokumenteras i förundersökningen. Tvärtom kan det vara fråga om mycket central information som det finns en tydlig plikt för den som tagit emot uppgifterna att dokumentera och tillföra utredningen. Rent allmänt kan sägas att det inte är den enskilde som avgör vad som ska protokollföras. (Se SOU 2011:45 s. 128.)

Undersökningsledarens ansvar

Undersökningsledaren har det övergripande ansvaret för förundersökningens bedrivande, dokumentationen och frågor som rör den misstänktes rätt att ta del av det som har förekommit vid förundersökningen.

I undersökningsledarens ansvar för förundersökningen ligger att kvalitetssäkra redovisningen av utredningsmaterialet. Det kan inbegripa samtal och kontrollfrågor till övriga som medverkar i utredningsarbetet för att undvika att viktig information inte kommer med. Brister i dessa avseenden kan få konsekvenser för den fortsatta rättsprocessen. (Se JO 2013/14 s. 106 och Sandén m.fl., Förundersökningskungörelsen, En kommentar, 1 december 2022, JUNO, kommentaren till 20 §.)

I det nu nämnda ansvaret ingår även att ta reda på om det finns underrättelse- eller spaningsmaterial som kan ha beröring med förundersökningen. Vilka åtgärder som undersökningsledaren behöver vidta i detta avseende får avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Allmänt gäller dock att undersökningsledaren inte passivt kan invänta information från brottsutredare utan självmant måste försöka få klarhet i vilket material som finns. Om det

finns indikationer på att det finns underrättelse- eller spaningsmaterial som kan ha beröring med förundersökningen ska undersökningsledaren genom att ställa frågor till brottsutredarna eller på annat sätt skapa sig en bild av materialet. (Se JO:s beslut den 8 februari 2022, dnr 4570-2019, och JO 2021/22 s. 432, dnr 7289-2018, samt även Åklagarmyndighetens rättsliga vägledning 2022:26, s. 13.)

Brottsutredare har i sin tur ett motsvarande ansvar att föra vidare underrättelse- eller spaningsinformation som kan ha beröring med förundersökningen till undersökningsledaren. En brottsutredare som inte är undersökningsledare kan alltså inte själv bestämma hur underrättelse- eller spaningsmaterial ska hanteras inom ramen för en förundersökning. (Se JO:s beslut den 8 februari 2022, dnr 4570-2019, och JO 2021/22 s. 432.)

Det ska framgå av dokumentationen i brottsutredningen vad som förekommit mellan undersökningsledare och brottsutredare i det nu berörda avseendet så att det i efterhand kan granskas om de levt upp till sina skyldigheter (se JO:s beslut den 8 februari 2022, dnr 4570-2019).

Den misstänktes rätt till insyn i en förundersökning

Utgångspunkten när det gäller en misstänkts eller tilltalads rätt till insyn är den grundläggande rätten till en rättvis rättegång i artikel 6 i Europakonventionen. Utmärkande för en rättvis rättegång är att parterna är likställda i processen och att förfarandet inte ska gynna polisen och åklagaren framför försvaret. Principen om ett kontradiktoriskt förfarande har ett nära samband med principen om parternas likställdhet. Att förfarandet är kontradiktoriskt innebär att båda parterna ska ha kännedom om allt material i en process, få tillfälle att framföra sina synpunkter på detta material samt ha lika goda möjligheter att åberopa bevisning och utföra sin talan i processen. (Se Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 6 uppl. 2023, s. 310.)

En misstänkts rätt till insyn i en förundersökning regleras av bestämmelser i rättegångsbalken och offentlighets- och sekretesslagen (OSL). Enligt 23 kap. 18 § andra stycket RB har den som underrättats om att han eller hon är skäligen misstänkt rätt att förlöpa, i den mån det kan ske utan men för utredningen, ta del av det som har förekommit vid förundersökningen. Denna rätt gäller med de begränsningar som följer av 10 kap. 3 § OSL.

När undersökningsledaren har slutfört den utredning som han eller hon anser är nödvändig har den misstänkte enligt 23 kap. 18 a § RB rätt att ta del av det som har förekommit vid förundersökningen. Efter den s.k. slutdelgivningen kan rätten att ta del av förundersökningsmaterialet alltså inte längre begränsas enligt rättegångsbalken. Däremot kan sekretess enligt regleringen i 10 kap. 3 och 3 a §§ OSL även i detta skede hindra att den misstänkte får insyn i en viss del av materialet. En uppgift får dock inte undanhållas för den misstänkte om åklagaren anser att uppgiften har någon betydelse som underlag för

ställningstagandet i åtalsfrågan eller för den misstänktes försvar (se prop. 2016/17:68 s. 60 f. och 70 f.).

Bedömning

Polisen borde ha dokumenterat utpekandet i förundersökningen

Genom utredningen står det klart att utpekandet av BB som gärningsman dokumenterades som ett underrättelseuppdrag och inte i förundersökningen.

Som har angetts i det föregående ska utredningsåtgärder, beslut och material som upprättas eller hämtas in under en förundersökning dokumenteras löpande. I fråga om vad som ska dokumenteras i förundersökningen kan det naturligtvis uppstå gränsdragningsfrågor exempelvis när det gäller uppgifter som härrör från underrättelseverksamhet. Med beaktande av den redovisade rättsliga regleringen får det från fall till fall bedömas hur en viss uppgift ska dokumenteras. Kravet på objektivitet och att förundersökningsprotokollet ska ge en trogen bild av vad som kommit fram av betydelse för målet, bör vara vägledande vid bedömningen.

När CC under mordnatten pekade ut BB som gärningsman hade en förundersökning redan inletts och CC hade inom ramen för förundersökningen hämtats av polis för att höras om sina iakttagelser vid brottet. CC:s initiala utpekande kunde ha en central betydelse för brottsutredningen. Under nu nämnda förhållanden ser jag inte att det fanns förutsättningar att underlåta att dokumentera uppgiften i förundersökningen endast av den anledningen att CC uppgav att han inte skulle komma att stå för uppgiften i ett förhör (jfr JK:s beslut den 26 juni 2007, dnr 3623-05-21).

Uppgiften om utpekandet borde därför ha dokumenterats i förundersökningen. På det sättet hade det också säkerställts att åklagaren, som tog över som undersökningsledare, hade fått kännedom om den. Det är anmärkningsvärt att polisen inte heller på annat sätt förde uppgiften vidare till åklagaren.

Att uppgiften i detta fall utelämnades från förundersökningen ledde bl.a. till att förundersökningsprotokollet inte gav en rättvisande bild av hur det gick till när BB pekades ut, vilket naturligtvis inte är godtagbart. Om förundersökningsprotokollet inte avspeglar vad som har förekommit kan det äventyra den misstänktes rätt till en rättvis rättegång och dessutom riskera att skada förtroendet för de brottsutredande myndigheterna.

En annan fråga är vilken rätt som BB skulle ha haft att få del av uppgiften om det initiala utpekandet. Detta hade på sedvanligt sätt fått prövas inom ramen för den aktuella brottsutredningen. Med beaktande av bl.a. hovrättens bedömning av betydelsen av det initiala utpekandet för BB:s möjligheter att förbereda sitt försvar, och det förhållandet att åklagaren såg anledning att komplettera förundersökningen när uppgiften kom till hans kännedom, kan jag inte se saken på annat sätt än att uppgiften var sådan att BB i vart fall senast vid slutdelgivningen borde ha fått del av den.

När det sedan gäller frågan om det inträffade har utgjort en kränkning av BB:s rätt till en rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen har hovrätten redan funnit att så varit fallet. Det finns därför inte anledning för mig att gå närmare in på den frågan.

Underlaget är inte tillräckligt för uttalanden om åklagarens agerande

Av utredningen framgår att åklagaren GG, som var undersökningsledare, inte fick kännedom om att CC hade pekat ut BB som gärningsman under mordnatten förrän vid huvudförhandlingen i tingsrätten. GG vidtog då åtgärder för att utreda hur det initiala utpekandet hade gått till.

Om det finns indikationer på att det förekommer ytterligare uppgifter av betydelse för utredningen än de som dokumenterats i förundersökningen åligger det en undersökningsledare att utreda förekomsten av dessa, t.ex. genom kontakt med brottsutredarna vid polisen. Det är svårt att i detta fall dra någon säker slutsats om huruvida omständigheterna varit sådana att GG borde ha undersökt om det fanns information som rörde hur utpekandet gått till. Vid en samlad bedömning får jag konstatera att underlaget inte är tillräckligt för att göra några uttalanden om det.

Kritik och avslutande synpunkter

Polismyndigheten kritiserar för att uppgiften om utpekandet inte dokumenterades i förundersökningen.

Med anledning av vad jag har uttalat i beslutet kan det finnas anledning för Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten att se över sina riktlinjer för dokumentation under en förundersökning.

Vad AA i övrigt har fört fram ger inte anledning till någon åtgärd eller något uttalande från min sida.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av JO Per Lennerbrant. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Ärendet har föredragits av tf. byråchefen Lovisa Johansson. Byråchefen Stefan Nyman har deltagit i beredningen.